

CHOZO DE EXTREMADURA. JOYA EN PIEDRA

avtor / author:

Borut Juvanec

naslov knjige / title of the book:

Chozos of Extremadura

izdajatelj / publisher:

ARTE, Asociacion por la Arquitectura Rural Tradicional de Extremadura

kraj, leto izdaje / place, year of edition:

Caceres, 2007

obseg / number of pages:

115 strani, 20 fotografij, 24 tehniških načrtov, 32 shem, 5 proporcijskih analiz

recenzenti / reviewers:

José Luis Martín Galindo, Leonor Flores Rabazo, Juan Ramón Ferreira Díaz, Manuel Fortea Luna

naklada / number of copies printed:

1000 izvodov

prodaja / sale:

ARTE, Caceres

dodatne informacije / additional information essential for publication:

Knjiga je v angleščini in kastilščini.

Vernakularna arhitektura je tista, ki je plod nešolanih ljudi, s podedovanim znanjem in s spretnostjo graditelja. Da bi jo razumeli, moramo vedeti vsaj nekaj o teoriji in o praksi, rezultat pa je - in to ni presenetljivo - teorija v praksi.

Gre za kamnita zatočišča, grajena v tehniki suhega kamna, brez veziva. Princip gradnje je korbelling, v dveh dimenzijah preklapljanje, rezultat pa je nepravna kupola. V svetu jih najdemo vse od Islanda do Yemna, od Portugalske do Gruzije, v svoji dokumentaciji jih imam nekaj preko dvajset tipov, nekaj sto objektov. Ne nazadnje jih obdelujem že preko petindvajset let.

Princip korbellinga sega v peto tisočletje pred štejetem, današnja zatočišča so običajno stara kakih štiristo let, v Extremaduri jih je največ starih med 100 do 200 let. Najmlajša so 'rekonstruirana' tudi s pomočjo betona.

V Španiji je takih struktur kar nekaj: na Balearih je "pont de bestiar", v Kataloniji je to 'barraca' in sega še pod Valencijo, v notranjosti vse do Ademuza, v La Manchi je 'bombo', v Extremaduri, ob portugalski meji, pa 'chozo'. Razen zatočišč je v Španiji še nekaj objektov, ki uporabljajo to tehniko: 'coralas' kot ograde za svinje v Extremaduri, s chozom kot zatočiščem; tin je objekt, ki ga uporabljajo pri pridobivanju vina v Kataloniji; posso, nuria je vodnjak z različnimi sistemi za namakanje polj, posso v Ademuzu je pravi zadrževalni vodnjak, ki služi nabi-ranju pitne vode in uravnavanju voda; horreo je sušilnica, neke vrste kašča, ki so jo uporabljali za žito, danes pa v glavnem za koruzo (Galicija).

Pomemben podatek pri teh konstrukcijah je, da so grajene s pomočjo kvadratnega korena iz tri polovic: neuki graditelj ga je konstruiral s pomočjo enakostraničnega trikotnika. Tega je postavil s tremi enako dolgimi palčkami, ki so tudi najpreprostejša in najbolj dosegljiva igra pastirjev na paši.

Strokovno delo na terenu in v laboratoriju je predvsem odkrivanje, inventarizacija, dokumentacija, analiziranje in predstavljanje vernakularne arhitekture. Predvsem predstavitev objektov lokalne kulture je pomembna za prebivalstvo prav tako kot za profesionalce, za znanost in za lokalno, narodno in evropsko kulturo. Pri tem so najpomembnejše lokalne strokovne organizacije - kot je ARTE - z dejavnostmi, ki sem jih naštel prej.

Problematika kamnite arhitekture je široka: ni problema z zaščito na mestu samem, pač pa s pravnim varovanjem, predvsem zaradi zasebne lastnine in tam, kjer je še vedno v uporabi. Varovanje choza v Extremaduri bi znalo biti simptomatično in je mogoče le z velikim entuziazmom in z mnogo dela.

Končno: ne zanimanje in ne delo upravnih, strokovnih in znanstvenih organizacij na lokalni ravni ne more biti uspešno brez sestavljanja vseh elementov. Morda bo Extremaduri z zaščito uspelo, to ji želimo vsi poznavalci tematike.

Povezovanje dela lokalnih organizacij v okviru regionalne vlade, državnih ustanov v osrednje organizacije Evropske Unije je preprosto edina možnost za rešitev arhitekture te vrste.

Vernacular architecture is architecture made by untutored builders using inherited knowledge and their own skills. It is simple and close to theory itself. To understand it, we need to know a great deal of theory and practice, and the result is - hard as it is to believe - theory in practice.

Dry stone walling, stone structures using no cement or mortar, is the oldest constructional type. It is very simple, but needs a great precision, skill and discipline. Corbelling is a technique of stone layering, where each new layer overhangs the previous one. This is especially important for building larger rooms. This is a very old and ancient technique: but in Spain there are many interesting structures built yesterday, not thousands years ago: for instance, pont de bestiar on Menorca, where there are stone monuments from the second Millennium BC, some no more than around ten years old. Spain is rich in dry stone architecture, and structures can be found practically everywhere. The most important are: barraca from Girona to Valencia and to Ademuz
pont de bestiar on Menorca island in Balears
el bombo around Tomelloso in La Mancha
chozo in Extremadura

It is important that for corbelling all the above use an equilateral triangle with a height equal to half the square root of three - as result of a simple game of shepherds in the pastures. The required professional work is work on terrain and in the laboratory (mainly with computers), it is professional and scientific. It contains:

Discovering by literature, with the help of local professionals

Codifying by type, location, use, material, construction

The documentation is professional, from measurements and drawings to computer work.

Analysing material by material, construction, proportional systems, locations etc. Manners of presentation: all have to be used, from prints to the Internet, from radio, TV, newspaper and professional, scientific journals to lectures and workshops in situ?

Local professional organisations are very important as they are the best informants. Problems with stone architecture are severe: there is no problem with practical preservation, but protection by law is practically impossible because of private ownership. The protection of chozos in Extremadura could be symptomatic: it could be successful only with enthusiasm and with a lot of work. On the other hand, many small sites spread on very big area can not be protected as objects, only as landscape types (Unesco). Connecting local organisations within the framework of regional and state government and central organisations in the EU and beyond could be of great importance, and is the only way of rescuing this type of architecture.

La arquitectura vernácula es el tipo de arquitectura llevada a cabo por personas no expertas en la materia a partir de conocimientos heredados y sus propias habilidades, de forma simple y de un modo cercano a la teoría. Por decirlo de algún modo es la teoría puesta en práctica. El sistema de cerramiento en piedra seca se realiza con piedras, a las que no se aplica cemento ni mortero, y se trata de uno de los más antiguos principios constructivos. Es muy simple pero necesita mucho orden, habilidad y disciplina.

El abovedamiento es una técnica en piedra que se compone de capas, donde cada nueva capa sobresale ligeramente sobre la anterior. Es especialmente importante para la creación de grandes habitaciones y se trata de una técnica muy antigua pero en España se puede ver una gran cantidad de interesantes estructuras construidas así hace poco tiempo, no hace miles de años. Los elementos más antiguos basados en los principios de la arquitectura abovedada se pueden ver en Malta: en Hal Safieni encontramos bajo tierra un templo donde se puede ver el sistema de abovedamiento con piedra cortada. En cualquier caso este es sólo un ejemplo de arquitectura abovedada ya que contamos con ejemplos previos a Hal Safieni. El anterior en concreto fue creado en el cuarto milenio a.C. y el abovedamiento es una técnica definitivamente más antigua. En Menorca se pueden ver cuevas bajo tierra con organización celular, colectores de agua y aperturas (ventanas y puertas). En Cala Morell hay monumentos prehistóricos con elementos de arquitectura clásica (columnas, capiteles, decoración, ...), no popularizados hasta años y años más tarde. Las composiciones abovedadas con estructura de falsa cúpula se pueden encontrar en Europa y en el Mediterráneo, desde Irlanda hasta Yemen, desde Portugal hasta Grecia. En España la arquitectura de piedra seca es muy variada, prácticamente en cualquier lugar se pueden encontrar elementos de la misma. Los más importantes son:

Las Barracas, desde Gerona hasta Valencia y Ademuz.

Los Ponts de Bestiar, en Menorca y Baleares.

Los Bombos, en torno a Tomelloso en Castilla-La Mancha.

Los Chozos, en Extremadura.

Finalmente tenemos que muchos expertos locales y organizaciones semi-profesionales (de gran éxito a nivel local) no pueden conseguir sus fines sin unificar su trabajo, la organización y sus resultados. Conectar organizaciones locales en el marco del gobierno regional, estatal y europeo (y más allá, en el Mediterráneo, incluso por debajo de la península arábiga, en Yemen) podría ser de enorme importancia y es la única solución para rescatar este tipo de arquitectura.

